

UZLUKSIZ TA'LIM-TARBIYA JARAYONINI BOSHQARISHDA IJTIMOIIY-MADANIY TA'SIRLAR

Avazov A'zam Januzaqovich

A.Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti, i.f.f.d. (PhD), docent

Annotatsiya: Ushbu maqola ijtimoiy-madaniy o'zaro ta'sir sharoitida uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishning pedagogik shart-sharoitlarini ta'minlash, didaktik ta'minotini rivojlantirish, boshqaruv modellarini umumlashtirish kabi tushunchalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: taraqqiyot strategiyasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalar, dinamizm, kognitiv va intellektual rivojlanish, globallashtirish.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ЭФФЕКТЫ В УПРАВЛЕНИИ НЕПРЕРЫВНЫМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ

Авазов Азам Джанузакович

Джизакский государственный педагогический университет имени А.Кодири, д.ф.э. (PhD), доцент

Аннотация: В данной статье освещены такие понятия, как обеспечение педагогических условий управления непрерывным учебно-воспитательным процессом в условиях социокультурного взаимодействия, развитие дидактического обеспечения, обобщение моделей управления.

Ключевые слова: стратегия развития, информационные и коммуникационные технологии, динамизм, когнитивное и интеллектуальное развитие, глобализация.

SOCIO-CULTURAL EFFECTS IN THE MANAGEMENT OF LIFELONG EDUCATIONAL PROCESS

Azam Dzhanuzakovych Avazov,

Jizzakh State Pedagogical University named after A.Kodiri, Ph.D., Associate Professor

Annotation: This article highlights such concepts as ensuring pedagogical conditions for the management of the continuous educational process in the context of socio-cultural interaction, developing didactic supply, generalizing management models.

Keywords: development strategy, information and communication technologies, dynamism, cognitive and intellectual development, globalization.

Jahonda ijtimoiy-madaniy o'zaro ta'sir sharoitida uzluksiz ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarish amaliyoti tendentsiyasini yanada takomillashtirishda ta'lim oluvchilarni mehnat bozoriga mos raqobatbardoshlik, muhitga tez moslashuvchanlik, muammoli vaziyatlardan oson chiqish olish, innovatsion kasbiy salohiyat elementlarini o'zida qaror toptirish hamda tashabbuskorlik talab etiladi. Shuning uchun jahon andozalariga mos yuqori malakali mutaxassislarini tayyorlash, uzluksiz ta'limning barqaror rivojlanishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Shu sababli, ijtimoiy-madaniy o'zaro ta'sir sharoitida uzluksiz ta'lim-tarbiya jarayonini boshqarishning pedagogik shart-sharoitlarini ta'minlash, kontseptual asoslarini ishlab chiqish, modellashtirish, loyihalash, didaktik ta'minotini rivojlantirish, boshqaruv modellarini umumlashtirish, boshqaruv indikatorlarini joriy etish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimizda ham barcha sohalar qatori ijtimoiy-madaniy sohani ham tubdan isloh qilishga katta e'tibor qaratilmoqda. 2022-2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning ettita ustuvor yo'nalishi bo'yicha Taraqqiyot strategiyasida "Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish" [1] ustuvor vazifa etib belgilandi. Shuning uchun ta'lim va ishlab chiqarishning o'zaro ta'sir sharoitida uzluksiz ta'lim va tarbiya jarayonini boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi.

Insoniyat va sivilizatsiya rivojlanish bosqichiga o'tish sifatida bilimlarning shakllanish davri inqirozli vaziyatni anglash va engib o'tish orqali sodir bo'ladi, qachonki eski rivojlanish mexanizmlari o'z samarasini bermasa, yangilarini yaratish kerak bo'ladi. Bu jarayon juda murakkab, chunki jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichi barcha darajadagi: global, jamiyat, tashkiliy, individual hayot asoslari va turmush tarzining tub o'zgarishlari bilan bog'liq. Biz ulardan eng muhimlarini ajratib ko'rsatishimiz mumkin:

- yarim asrdan ko'proq vaqt oldin paydo bo'lgan kompyuterlar inson hayoti sharoitlarini tez o'zgartirib, insonning kundalik hayotida, ishlab chiqarishni boshqarishda, xizmat ko'rsatishda ajralmas vositaga aylanib ulgurgan;

- axborotlashtirish hayotning barcha jabhalariga kirib barcha jarayonlarning dinamikligini oshirdi va ko'p qirrali, ko'p bosqichli dunyoda o'zaro bog'liqlikning o'rnatilishi sifatida globallasuv fenomenini keltirib chiqardi;

- axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ulkan, uzluksiz o'sib borayotgan axborot resursini yaratish, unga dunyoning deyarli istalgan nuqtasidan tezkor kirishni tashkil etish va ushbu yangi yuqori texnologiyalardan foydalanuvchi odamlar o'rtasida tezkor aloqalarni tashkil etishning boshlanishini belgilab berdi;

- axborot shunday tezlikda o'zgaradi, paydo bo'ladi va eskiradiki, hozirda «axborot» tushunchasining o'zi uzluksiz jarayon sifatida qabul qilinadi; «axborot maydoni» tushunchasi magnit yoki elektr maydoni kabi tanish bo'lib qoldi;

- kasblarning keskin chegaralanishi yuz berdi: yangi kasblar paydo bo'ldi, avvalgilarida tub o'zgarishlar talab qilindi;

- iqtisodiyotning ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalarida nafaqat malakali ishchi kuchi, balki murakkab, noaniq vazifalarni hal etishga qodir, g'ayrioddiy fikrlashga qodir yuqori malakali mutaxassislar talab etiladi, chunki ularni hal qilishda oldingi avlodlarning tajribasi yo'q;

- ko'p tanlov sharoitida mobillik va moslashuvchanlik jarayonlari kuchaydi: hududiy, kasbiy, psixologik;

- noaniqlik omilining ortishi kuzatildi;

- bilim tobora u saqlanadigan kitoblar bilan emas, balki bilim tashuvchisi va saqlovchisi sifatida odamlar bilan bog'liq;

Zamonaviy ijtimoiy-madaniy muhitda mehnat faoliyati boshqacha tus oldi, bu shuni anglatadiki, xodimlarda o'nlab yillar davomida qadrlangan fazilatlar endi ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish uchun tormoz bo'lib qoldi. Dinamizm va xilma-xillik xususiyatlariga ega bo'lgan jamiyatda uning tez va muvozanatli rivojlanishi uchun inson faoliyati, ijodiy o'zaro ta'sir zarur. D.Bellning fikricha, natija jamoaviy aqliy faoliyat jarayonida tug'iladi. Intellektual iqtisodiyotga qat'iy buyruq va formulalar bo'yicha emas, balki tashabbus ko'rsatish, noaniqlik, dinamiklik sharoitida mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan intellektual xodimlar kerak. Jumladan, Jahon banki ekspertlari tomonidan ishlab chiqilgan "Taraqqiyot uchun bilim" modelida bilim va undan qanday foydalanish mahsuldorlik va iqtisodiy o'sishning asosiy omili ekanligi haqidagi tezisni ilgari suradi [2].

Zamonaviy jamiyatdagi muhim o'zgarishlarni tahlil qilishda alohida ta'kidlangan umumiy yo'nalish - bu texnologiya va texnik taraqqiyotdan inson va uning shaxsiy rivojlanishiga burilish, uning jahon muammolarini yaratishdagi alohida rolini tan olishdir. Nafaqat kognitiv va intellektual rivojlanish, balki axloqiy takomillashtirish, ma'naviy o'sish hamdir, chunki texnologiyaning rivojlanishi hech qanday tarzda inson tabiatining o'zini yaxshilashga yordam bermaydi va bu qarama-qarshilikni bartaraf etishning yagona yo'li - ta'lim va tarbiya.

Ushbu xulosa ta'lim tizimi uchun nimani anglatadi? Darhaqiqat, bu o'quv jarayonini o'quvchiga qiziqishni kuchaytirish, uni o'quv jarayonida shaxslashtirish, dunyoga sub'ektiv qarash huquqini ta'minlash va ushbu qarashga muvofiq erkin rivojlanish, tabiiy rivojlanishga yo'naltirilganligini anglatadi. Ta'lim jarayonini tashkil etish nuqtai nazaridan ushbu xulosa talabaga o'z ta'lim yo'nalishlarini tanlash, o'zining shaxsiy ijtimoiy tajribasi, ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali o'qishda shaxsiy ma'noga ega bo'lish imkoniyatlarini yaratishni anglatadi.

Shunday qilib, jamiyatning globallasuvi sharoitida bilimlarni egallash va uzatish jarayonlaridagi tub o'zgarishlar oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonini tashkil etishning an'anaviy yondashuvlarida muammolarni aniqladi.

Falsafiy, iqtisodiy, madaniy va psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish zamonaviy oliy ta'lim muassasalari o'quv jarayonidagi o'zgarishlarning asosiy strategiyasini (talabaga e'tiborni kuchaytirish), zamonaviy ijtimoiy-madaniy vaziyat omillarining uchta guruhini aniqlashga imkon berdi.

Birinchi guruh omillari zamonaviy ijtimoiy-madaniy vaziyatni qarama-qarshi hodisalarning birligida tavsiflaydi: bir tomondan, ma'lumotlarning ko'pligi va uning nisbiy mavjudligi, ikkinchidan, bilimlarning iqtisodiy salohiyatining ortib borishi.

Ikkinchi guruh omillar axborot texnologiyalariga asoslangan, deyarli har qanday vaqtda va istalgan joydan o'zaro ta'sir o'tkazish imkonini beruvchi, ulkan axborot resursidan foydalanish imkoniyatini yaratuvchi yangi samarali aloqa vositalarining paydo bo'lishi va jadal rivojlanishi bilan bog'liq.

Uchinchi guruh omillari tashqi muhitning parchalanishi va dinamikligini aks ettiradi, ular plyuralizm va noaniqlik, jabha va yangilik, xilma-xillik va o'zgaruvchanlik, inson hayotining moddiy yoki ma'naviy-axloqiy tomonlarini tanlashning odatiy tartibi bilan tavsiflanadi.

Tanlangan uchta omillar guruhi oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonidagi o'zgarishlarning uchta asosiy strategiyasini aniqladi.

Birinchi strategiyasi Bilimlarning qiymati va iqtisodiy salohiyatining o'sishi bilan bir qatorda, o'rganilgan ma'lumotlar miqdoriga e'tibor bermaslikdir, lekin jamiyatda talab qilinadigan bilimlarga ega bo'lgan yangi xususiyatlarni talabalarning kognitiv kompetentsiyasini rivojlantirish lozim.

Ikkinchi strategiya Katta axborot-kommunikatsiya resurslari va axborot ta'lim muhiti vositalaridan talabalarni o'rganishga jalb qilish orqali ularning o'quv faolligini, kognitiv faoliyat, egalik, mustaqillik va mas'uliyat hissini shakllantirish lozim.

Uchinchi strategiyasi Oliy ta'lim muassasalarining o'quv jarayonini chiziqli bo'lmagan tarzda tashkil etishga qaratilgan bo'lib, bu zamonaviy ijtimoiy-siyosiy muhitga xos bo'lgan tanlov tartibini geterogen ta'lim muhitida sub'ektivlikning namoyon bo'lishi sifatida shaxsiylashtirishni kuchaytirishga, parchalanish, dinamizm, noaniqlik va yangilik bilan madaniy kontekstga imkon berishi kerak.

D.G.Levitos talqinini asos qilib olgan holda ta'lim strategiyasining ta'rifi shakllantiramiz. Ta'lim strategiyasi deganda biz ijtimoiy-madaniy vaziyatni tahlil qilish natijalariga, shu jumladan ta'lim mazmunini tanlash va loyihalash tamoyillariga, OTMning o'quv jarayonini amalga oshirish, ta'lim jarayonida o'qituvchining o'rni, o'zaro ta'sir qilish vositalarini tanlash va uni boshqarish usulini tushunamiz.

Xulosa o'rnida shuni keltirishimiz mumkinki, ta'lim jarayonidagi tizimli o'zgarishlarning asosiy yo'nalishi o'quvchiga e'tiborni kuchaytirishdan iborat bo'lib, bu o'quvchilarga o'z ta'lim yo'nalishlarini tanlash, o'zlarining shaxsiy ijtimoiy tajribasidan foydalanish, ta'lim olishda shaxsiy ma'noga ega bo'lish imkoniyatlarini yaratish bilan birgalikda boshqalar bilan muloqot qilish va shaxsiy salohiyatdan foydalanish orqali insonning o'zini o'zi bilishiga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirishga imkoniyat yaratib beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.// T., 2022. –B.39. www.lex.uz

2. Герген, К. Дж. Социальная конструкция в контексте / Пер. с англ. А. А. Киселева, Ю. С. Вовк. Харьков: Гуманитарный центр, 2016. 328 с

3. Ильин, Г. Л. Психолого-педагогические аспекты перехода к системе непрерывного образования / Г. Л. Ильин. - С .86

Нечаев Н. Н., Резницкая Г. И. Формирование коммуникативной компетенции как условие становления профессионального сознания специалиста // Вестник УРАО. — 2001. — № 1 (11). — С. 78-96.

Хамидов Ж.А. Использование мультимедийных технологий в профессиональном образовании // Среднее профессиональное образование, 68-69 11 2011

6. Hamidov J. A. Using Multimedia Technology Problems in Professional Education // Eastern European Scientific Journal /Auris – Verlag.de 2019, №1. 187- 190 стр.